

Mikro- a makrosociologický pohled na společnost Sociální skupiny Status a role Jednání a aktérství

přednáška 8

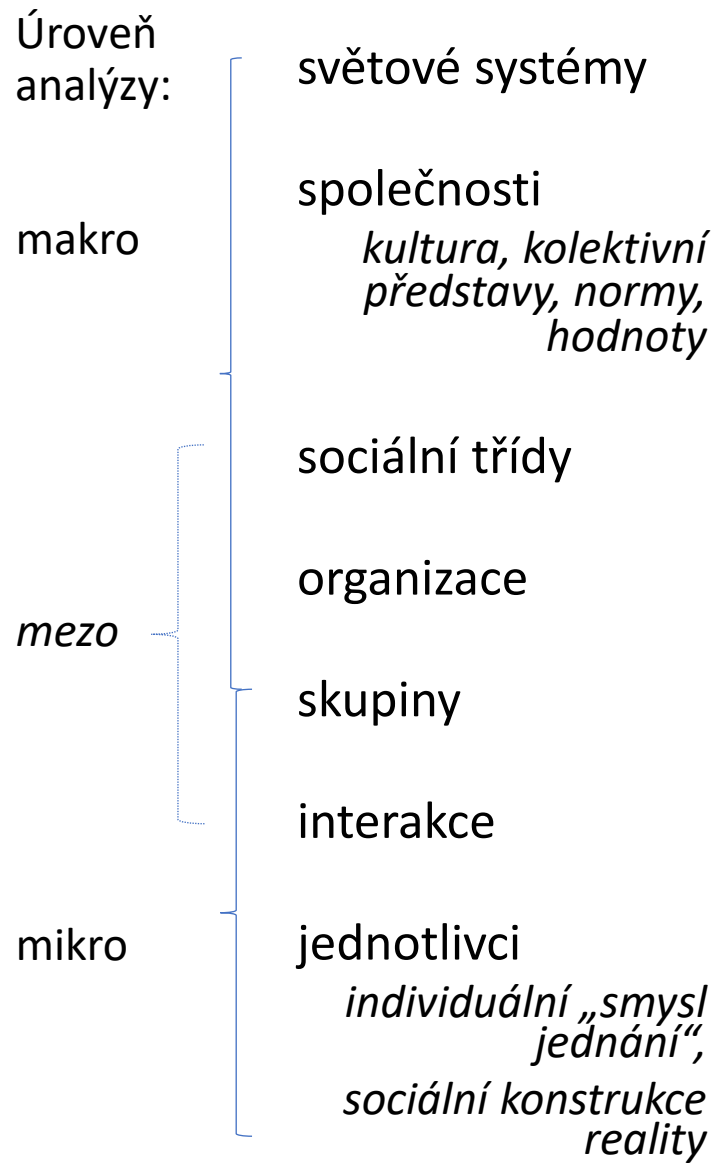
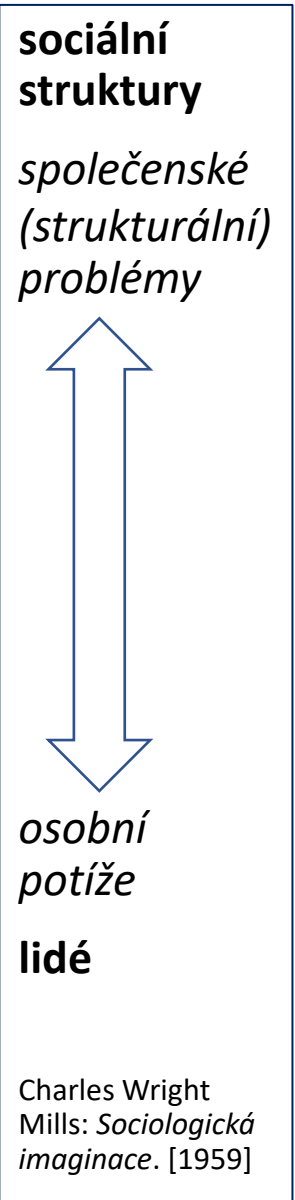
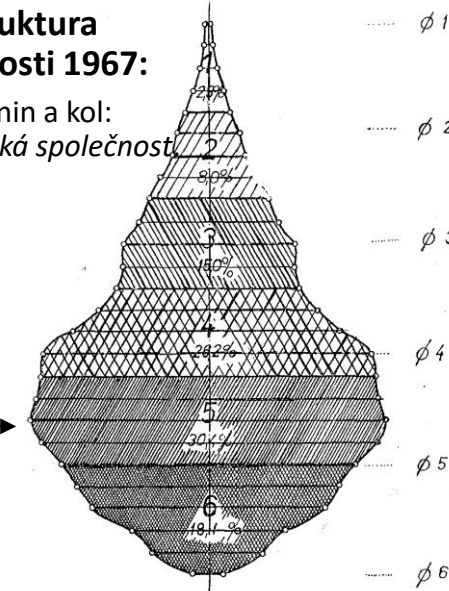
Obecná sociologie I: Jedinec a společnost

Marek Skovajsa

Katedra sociologie FF UK

Mikro- a makroperspektiva v sociologii

sociální struktura
čs. společnosti 1967:
Pavel Machonin a kol:
Československá společnost
1969, s. 102.

George Ritzer: *Sociological Theory*.
Různá vydání od r. 2000.

Jonathan H. Turner: *Contemporary Sociological Theory*. 2012.

makrosociologie

mikrosociologie

mikro x makro

≠

individuální x agregovaná data

Individuální data do mikrosociologie patří tehdy, když slouží jako zdroj informací o konkrétních jednotlivcích. Anonymizovaná a agregovaná individuální data obvykle nejsou zdrojem poznání o procesech probíhajících na mikroúrovni.

makrosociální struktury

malé skupiny

interakce mezi jednotlivci

jednotlivci

agregovaná data

děti 8-12 let v České republice

žáci ZŠ v ČR

žáci ZŠ Horní Lhota

žáci 4. C

individuální data

Anička, Pepíček, Jana, Karel ...

Skupina, kolektiv, kategorie, agregát

A) sociální skupina: soubor lidí spojených společnou interakcí.

Obvyklé znaky skupin:

- interakce může být přímá nebo nepřímá
- společná komunikace
- výkon společné činnosti
- existence společného cíle
 - skupiny definované cílem x*
 - skupiny, jejichž cílem je sama interakce.*
- vydělení specializovaných pozic/statusů a rolí; dělba práce a s tím související
- vytvoření hierarchické struktury skupiny, vedení a vůdců
 - úkolová struktura *funkcionální vztahy*
 - emocionální struktura *preferenční vztahy*
- ustálení specifických skupinových hodnot, norem a vzorců chování; s nimi je spojen systém sankcí (odměn a trestů)
- identifikace se skupinou, vědomí skupinové přináležitosti; s tím souvisí
- vědomí odlišnosti od jiných skupin; ustálení autostereotypů a heterostereotypů.

B) sociální kolektiv: velký soubor jednotlivců, kteří sdílejí společné hodnoty a normy, cítí solidaritu s ostatními členy a mají vůči nim pocit morálního závazku k výkonu určitých rolových očekávání, ale ve většině případů nejsou mezi sebou spojeni sociální interakcí (Merton). *národ, populace státu*

C) sociální kategorie: soubor osob, které vykazují nejméně jeden společný znak.

= agregát sociálních statusů, u něhož mezi jedinci, kteří je zaujímají, neprobíhá sociální interakce (Merton).

Členové sociální kategorie sdílejí sociální charakteristiky: věk, pohlaví, manželský status, příjem atd., ale nemusí se orientovat na sdílený soubor norem. Protože však mají společné zájmy a hodnoty, mohou se mobilizovat a proměnit v kolektiv (B) nebo skupinu (A).

zaměstnanec, OSVČ, zaměstnavatel

socioprofesionální kategorie: lékaři, učitelé, kvalifikovaní dělníci

D) sociální agregát: soubory prostorově spojených jednotlivců.

jedinci přítomní v jednu chvíli na náměstí

osoby bydlící v jednom domě / na jedné ulici

Specifickým podtypem agregátu je **dav** (← Gustave Le Bon).

Typy davu:

- sociálně strukturovaný *obecenstvo*
- náhodný *panický dav, nával v metru*
- nezákonný *rabující dav.*

(Kingsley Davis: *Human Society*, 1949. kap. XIII)

Typy skupin

primární (viz Ch. H. Cooley) x

sekundární (Ernest W. Burgess):

- sdružení (asociace) a organizace
 - dobrovolná *klub šachistů*
 - nedobrovolná *armáda pro odvedence, církev pro pokřtěné v dětství*
- etnické skupiny *národ, národnost*
- třídy a vrstvy

vlastní (in-group, we-group, insiders) x cizí (out-group, other-group, outsiders) my-oni William Graham Sumner, *Folkways*, 1906, s. 12-15.

In-group jsme my, všichni ostatní jsou oni, naši nepřátelé. Členy vlastní skupiny spojuje řád, zákon a spolupráce, udržují mezi sebou mír, cítí loajalitu ke své skupině. Vlastní skupina je středem světa. K cizím členům se chovají nepřátelsky, válčí s nimi, nebo v nejlepším případě lhostejně.

etnocentrismus – šovinismus mír - válka

Nepřátelství navenek a jednota uvnitř jsou korelativní. Vnější ohrožení skupinu stmeluje. *obrazy nepřátele*

formální x neformální

Formální skupina se opírá o explicitní pravidla a předpisy týkající se struktury a činnosti, je zaměřená na plnění specifického cíle, organizovaná. X Neformální skupina je vybudovaná na primárních vztazích.

malé x střední x velké Malé skupiny mají do 20 členů, velké skupiny stovky členů, střední skupiny jsou uprostřed. Neexistuje konsensuální definice.

Rozšiřující četba - Eliška Novotná: *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada 2010.

Referenční skupiny:

(Robert K. Merton)

členské x nečlenské skupiny ≠ in x out-groups

Referenční skupina je skupina, s jejímiž hodnotami, normami, způsobem života a vedoucími osobnostmi se jedinec identifikuje.

V ideálním případě platí referenční sk. = členská sk.

V mnoha případech je však referenční skupinou některá z nečlenských skupin.

Jedinec se snaží stát členem ref. skupiny. **Anticipující socializace** = jedinec si osvojuje hodnoty, normy, životní styl ref. skupiny, ještě než se stane jejím členem.

Původní skupina se jedince 1) snaží získat zpět, 2) přestává s ním komunikovat, 3) exkomunikuje jej.

Výsledek procesu změny identifikace se skupinou:

Je-li referenční skupina z hlediska členství

- otevřená, *jedinec se stane jejím členem a bývalou skupinu opustí*

- uzavřená, *jedinec do ní není přijat a současně je vyloučen z původní skupiny. → Jedinec se dostává do stavu sociálního vykořenění.*

Robert K. Merton: *Social Theory and Social Structure*, 1968, kap. 10, 11.

Status a role

Etymologie a význam:

status (2.p. j.č. statusu, z lat. *stare* = stát nebo *sistere* = postavit) – postava, stanovisko, postoj; stav (*status quo* – současný, daný stav věcí), situace, postavení, pozice, právní nebo sociální postavení (odvozené termíny: stát, stavy), prestiž

≠ **statut** (2.p. j.č. statutu, z lat. *statuere* = postavit, ustanovit) – ustanovení, stanovy, předpisy, zákony

role (z fr. *rôle*, to z lat. *rotulus* = svitek) svitek pergamenu s hereckým partem, přeneseně herecká role

Status a role dle Ralpha Lintona

Fungování společnosti zajišťují vzorce vzájemného chování mezi jednotlivci nebo skupinami.

Statusy jsou místa/pozice v takových vzorcích.

Každý jedinec má 1) různé statusy v různých vzorcích a 2) jeden celkový status, který je součtem jeho dílčích statusů.

Status je určen souborem práv a povinností, které odpovídají dané sociální pozici.

řidič: místo řidiče v autě ≈ činnosti řidiče

status může být:

připsaný (na základě atributů, které jedinec neovlivňuje, často určených narozením) x **získaný** (na základě zásluh, výkonu nebo jejich nedostatku)

Ralph Linton: *The Study of Man*. [1936] kap. 8.

Od statusu ke smlouvě (Henry Sumner Maine, *Ancient Law*, 1861)

V tradičních společnostech jedinec měl práva a povinnosti pouze na základě členství v rodině nebo klanu.

x V moderní době je subjektem práv a povinností svobodný a autonomní jedinec. Jeho závazky jsou závislé na smluvních vztazích a členství v dobrovolných sdruženích.

Role je dynamická stránka statusu. Plnit roli znamená uskutečňovat práva a povinnosti tvořící příslušný status.

Status a role jsou od sebe neodlučitelné.

Každý jedinec vykonává 1) různé role odpovídající různým vzorcům chování, kterých se účastní, a 2) jednu celkovou roli, která je součtem dílčích rolí.

Každému statusu spolu s jeho rolí odpovídá určité minimum postojů a chování, které jedinec musí zaujímat a vykonávat, aby se mohl podílet na příslušném vzorci chování. Nad toto minimum status a role umožňují individualizovat ideální vzorce sociálního života. Stále to jsou modely pro uspořádání postojů a chování jedince takovým způsobem, aby odpovídaly postojům a chováním jiných účastníků vzorce chování.

brankář ve fotbale (quarterback v amer. fotbale), zaměstnanec x zaměstnavatel

Příklad: sociální role nemocného (*sick role*)

Být nemocný není stav (*condition*), ale **sociální role**. Zvláštností této role je skutečnost, že nemocný není funkčním členem společnosti, není schopen plnit běžné sociální role. Nemoc je dysfunkční. (436, 438)

Nemocný je **deviantní**. Být uznaným nemocným tedy představuje **sankcionovanou deviaci**. (440)

nemoc = přirozený jev +/- jev podmíněný motivačními faktory (430)

Být n. je *negativně dosažená role +/- motivace k deviaci (438)*

Role nemocného zahrnuje práva a povinnosti určené společenskými normami.

Práva nemocného:

1. Nemocný je osvobozen od vykonávání běžných sociálních rolí. To je jeho právo i povinnost. *Musíš zůstat v posteli!*
2. Nemocný není sám odpovědný za vyléčení, musí dostat pomoc.

Povinnosti nemocného:

3. Nemocný musí chtít se uzdravit.
4. Nemocný musí vyhledat odborně kompetentní pomoc a spolupracovat s lékaři. (436-7)

Podoby role nemocného:

- *podmíněná role*: práva i povinnosti
- *bezpodmínečně legitimní*: bez povinností (nevyléčitelně nemocní)
- *nelegitimní role*: stigmatizace ostatními (simulace).

Situace pacienta a jeho blízkých:

- bezmoc, potřeba pomoci a nárok na pomoc
- nedostatek technické kompetence
- emocionální angažovanost. (440-443)

Důsledky této situace:

Pacient je obzvláště zranitelným předmětem vykořisťování.

Pro pacienta je velmi obtížné zachovat si vysoce racionální myšlení. Je náchylný podléhat iracionálním názorům a praktikám. (445-447)

Aktérství (agency), schopnost jednat

Kdo/co jedná?

Aktérství je schopnost svobodně jednat a rozhodovat se.

„Jednání neboli aktérství je proud skutečných nebo zamýšlených kauzálních zásahů tělesných bytostí do probíhajícího procesu dění ve světě.“

„V pojmu aktérství je obsaženo, že osoba (aktér) mohla jednat i jinak.“ [*a person could have acted otherwise*]

1. **Jednotlivci** (viz Giddens)

2. **Kolektivy** sociální skupiny, organizace, sociální třídy (marxismus), sociální hnutí
x metodologický individualismus

3. **Ostatní živočichové, věci, ideje atd. (?)**

x kritika antropomorfizace ne-lidských objektů, hypostáze abstraktních pojmů

Teorie sítí-aktérů (actor-network theory, ANT):

- Svět tvoří neustále se proměňující sítě vztahů.
- Princip **všeobecné symetrie**: všechny prvky sítě jsou rovnocenné.
- Jednají soubory (aliance, asociace, asambláže) lidských a nelidských aktérů.

Performativita a gender podle Judith Butler

Východiska:

poststrukturalismus, postmodernismus: Naše pojetí reality je dáno jazykem.

psychoanalýza, fenomenologie, strukturalistická sociální antropologie, filosofická teorie řečových aktů

Performativita:

Performativní jazyk tvoří to, co zdánlivě jen popisuje nebo vyjadřuje.

Performativ ztvárňuje nebo vytváří to, co jmenuje. (BTM 13)

Performativ může být účinný jen tehdy, když odkazuje k zákonu, normě, konvenci atd., kterou tím cituje a opakuje.

Základní teze:

Subjektivita a identita jednotlivce se utváří prostřednictvím jazyka. Naše subjektivita je zpětná konstrukce.

Sociální realita není objektivně daná. Je neustále vytvářena jazykem, gesty a symbolickými sociálními znaky.

Identita je iluze zpětně vytvořená našimi performancemi.

Člověk prostě jen není tělo, člověk ... dělá své tělo.“ (Perf 272)

Performativita, gender a pohlaví:

Judith Butler

Žena/muž nejsou přirozené podstaty, ale sociální konstrukty.

Gender je sociální konstrukt vytvořený performativně.

Gender je hraní (act), které je nacvičené (rehearsed). (Perf 272)

„Neexistuje žádná genderová identita za projevy genderu; tato identita je performativně utvářena samotnými ‚projevy‘, o nichž se říká, že jsou jejími výsledky.“

Genderová identita je neustálý sociální proces tvořený souvislou řadou opakujících se performativních aktů během celého života jedince.

Sociální normy řídící genderové identity nejsou přirozené, naopak jsou historicky podmíněné. Závisí na svém neustálém citování a ztvárňování.

J. Butler odmítá starší rozlišení *biologické pohlaví* x *kulturní/historický gender*

Podle JB je i **pohlaví** sociálně konstruováno. Pohlaví není fakt, ale ideální konstrukt vzniklý opakovaným působením kulturních norem na to, jak prožíváme tělo.

Souvislosti mezi sociologickými přístupy - v testu nebude

orientační přehled, některé směry a vlivy vynechány

